

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ ЖІНОЧОЇ ЗАЙНЯТОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Матвєєва Л. Г., Мирза С. С., Лавренюк О. Ю.

У статті досліджено державну політику підтримки жіночої зайнятості в умовах воєнного стану, зокрема виклики, які постали перед жінками на ринку праці через військові дії, економічну нестабільність і вимушене переселення.

Досліджено законодавчі ініціативи, спрямовані на захист прав жінок, забезпечення рівних можливостей у сфері праці, створення гнучких умов роботи та стимулювання розвитку жіночого підприємництва. Розглянуто програми професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації, які надають жінкам нові можливості працевлаштування у сферах зростаючого попиту, таких як інформаційні технології, дистанційна робота, соціальні послуги та мікропідприємництво. Висвітлено заходи фінансової підтримки жінок-підприємців, включаючи грантові програми, пільгове кредитування та міжнародну допомогу у започаткуванні бізнесу.

Проаналізовано міжнародний досвід, зокрема, практики країн Європейського Союзу, що стосуються забезпечення рівних можливостей для жінок, які перебувають у складних соціально-економічних умовах.

Особлива увага приділена досвіду Німеччини щодо забезпечення безпечних умов праці для вагітних жінок та молодих матерів, включаючи правовий захист від звільнення, державне фінансування декретних виплат, гнучкі форми зайнятості та програми професійної адаптації після пологів.

Окреслено необхідність адаптації європейських стандартів до українських реалій, що сприятиме зняттю рівня безробіття серед жінок та покращенню їх соціального захисту.

Доведено, що ефективна політика підтримки жіночої зайнятості повинна ґрунтуватися на комплексному підході, що включає економічні стимули, соціальні гарантії та правове забезпечення. Узагальнено рекомендації щодо вдосконалення державної політики в Україні з метою посилення соціально-економічного захисту жінок в умовах війни та сприяння їхньому залученню до активної економічної діяльності.

Ключові слова: трудове право, гендерна рівність, проєктна діяльність, інструменти підтримки, державна політика, жіноча зайнятість, жінки-підприємці, умови праці, воєнний стан.

Matveeva L. H., Mirza S. S., Lavreniuk O. Yu. State policy of supporting women's employment in conditions of martial law

The article examines the state policy of supporting women's employment under martial law, in particular the challenges faced by women in the labor market due to military operations, economic instability, and forced displacement.

Legislative initiatives aimed at protecting women's rights, ensuring equal opportunities in the labor market, creating flexible working conditions, and stimulating the development of women's entrepreneurship are examined. Professional retraining and advanced training programs that provide women with new employment opportunities in areas of growing demand, such as information technology, remote work, social services, and micro-entrepreneurship are examined. Financial support measures for women entrepreneurs are highlighted, including grant programs, soft loans, and international assistance in starting a business.

International experience is analyzed, in particular, the practices of European Union countries regarding ensuring equal opportunities for women in difficult socio-economic conditions.

Particular attention is paid to the experience of Germany in ensuring safe working conditions for pregnant women and young mothers, including legal protection against dismissal, state financing of maternity benefits, flexible forms of employment and programs of professional adaptation after childbirth.

The need to adapt European standards to Ukrainian realities is outlined, which will contribute to reducing the unemployment rate among women and improving their social protection.

It is proven that an effective policy to support women's employment should be based on a comprehensive approach, including economic incentives, social guarantees and legal security. Recommendations are summarized for improving state policy in Ukraine in order to strengthen the socio-economic protection of women in war conditions and promote their involvement in active economic activity.

Key words: labor law, gender equality, project activities, support instruments, state policy, female employment, women entrepreneurs, working conditions, martial law.

Постановка проблеми. Зайнятість жінок є важливою складовою економічного розвитку держави. В умовах воєнного стану зростає необхідність розробки ефективних механізмів підтримки жінок на ринку праці, оскільки вони часто є найбільш вразливою соціальною групою. Воєнні дії, міграційні процеси та економічна нестабільність створюють нові виклики, що потребують комплексного підходу з боку держави у напрямку підтримки жіночої зайнятості у складний час.

Водночас, умови воєнного стану створюють серйозні виклики для суспільства, зокрема щодо забезпечення економічної стабільності та соціального добробуту. Враховуючи вразливість жінок у ситуаціях воєнного конфлікту та їхню ключову роль у сім'ї та суспільстві, розгляд політики підтримки їхньої зайнятості стає надзвичайно актуальним завданням для держави.

Актуальність обраної теми також можна обґрунтувати тим, що в умовах воєнного стану жінки часто стикаються з численними труднощами у здобутті освіти, збереженні роботи та забезпеченні достатнього рівня життя для своєї сім'ї. Вони можуть втрачати можливість працювати через евакуацію, знищення інфраструктури або обмежений доступ до ринку праці. Додатково, соціокультурні обмеження та гендерні стереотипи ускладнюють їхню можливість знайти та зберегти роботу. Тому необхідно розробляти та впроваджувати ефективні заходи підтримки жіночої зайнятості, щоб забезпечити їхню економічну самостійність та стабільність у воєнний період.

Для розв'язання вказаних проблем необхідно провести комплексний аналіз соціально-економічного стану жінок у зонах конфлікту, вивчити їхні потреби та можливості на ринку праці. Заслужують на увагу вже існуючі механізми підтримки жіночої зайнятості та їхня ефективність в умовах воєнного стану. Не менш важливим завданням є розробка нових стратегій, спрямованих на врахування специфіки воєнного стану та потреб жінок у таких умовах. Враховуючи складність ситуації та необхідність негайних заходів, подальше дослідження обраної теми є важливим для розробки ефективних стратегій та політик підтримки жіночої зайнятості в умовах воєнного стану.

Стан дослідження проблеми. Проблематика жіночої зайнятості в умовах воєнного стану активно вивчається українськими та міжнародними дослідниками. Зокрема, Міжнародна організація праці (далі - МОП) публікують регулярні звіти про зміни у структурі зайнятості, гендерну нерівність та вплив воєнних конфліктів на економічну активність жінок.

Українські науковці аналізують питання адаптації жінок до нових умов праці, роль державних інституцій у підтримці зайнятості, а також механізми соціального захисту та перекваліфікації. У дослідженнях вітчизняних учених акцентується увага на необхідності впровадження гнучких форм зайнятості, фінансових програм підтримки жінок-підприємців та покращення умов праці у сфері соціальних послуг. Відображення цих поглядів можна знайти у науковому доробку: Н.М. Краус Краус К.М., Поченчук Г.М., Крайник Г.С., Єрофєєнко Л.В., Бондаренко С.І., Милянник Р.І. та інші вітчизняних учених.

Однак попри наявні дослідження, проблема залишається актуальною, оскільки воєнний стан постійно змінює умови функціонування ринку праці. Недостатньо дослідженими залишаються питання довгострокового впливу кризи на зайнятість жінок, ефективності державних програм підтримки у порівнянні з міжнародними практиками. Це обумовлює необхідність подальших ґрунтовних досліджень у зазначеному напрямку.

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової статті є аналіз основних напрямів державної політики щодо підтримки жіночої зайнятості в умовах воєнного стану, а також розгляд ефективних практик та механізмів їх реалізації. Це надасть можливість виявити ключові проблеми, що виникають у сфері жіночої зайнятості під час воєнного стану, оцінити ефективність державних механізмів підтримки, а також визначити оптимальні шляхи вдосконалення політики у цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Воєнні дії значною мірою впливають на структуру зайнятості загалом. Так, частина підприємств припиняє свою діяльність, що призводить до втрати робочих місць. Особливо гостро це відчувають жінки, які працюють у сферах освіти, охорони здоров'я, торгівлі та легкої промисловості.

Не останнє місце відіграє і вимушене переселення жінок та його вплив на жіночу зайнятість, оскільки через воєнні дії багато жінок змушені покинути свої домівки, що обмежує їхні можливості працевлаштування. Проблема адаптації на новому місці супроводжується труднощами у підтвердженні кваліфікації, необхідністю пошуку житла та соціальних гарантій. Відповідно, криза становища внутрішньо переміщених жінок в Україні, спричинена широкомасштабною збройною агресією російської федерації, і вимагає негайних та комплексних заходів для забезпечення їхнього захисту та реінтеграції у суспільство.

За даними Державного підприємства «Інформаційно-обчислювальний центр Міністерства соціальної політики України», кількість внутрішньо переміщених осіб (далі - ВПО) внаслідок російської агресії перевищує 4,8 мільйонів людей [1]. Ця криза відображається здебільше на жінках, які становлять більшість ВПО, оскільки чоловіки частіше мобілізовані на військову службу.

Однією з ключових проблем, з якими стикаються жінки зі статусом ВПО, є проблема зайнятості. Більшість з них мають обмежені можливості знайти роботу внаслідок відсутності відповідних вакансій, відмови від офіційного оформлення працевлаштування та низької оплати запропонованих робочих місць. Багато з них стикаються з економічною нестабільністю та невизначеністю щодо майбутнього [2, с. 34].

Безумовно, вагомою проблемою також є доступ до соціальних послуг та медичної допомоги для внутрішньо переміщених жінок. Часто вони змушені залежати від адресної допомоги як єдиного джерела доходу, що обмежує їх можливості забезпечити себе та свої сім'ї.

З огляду на вище зазначене для подолання цієї кризи необхідно вжити невідкладних заходів зі створення та впровадження програм з підтримки та реінтеграції для жінок зі статусом ВПО, забезпечення доступу до робочих місць, освіти та медичної допомоги. Крім того, важливо звернути увагу на ґендерно чутливий підхід при розробці та впровадженні державних програм, які спрямовані на підтримку ВПО. На наше глибоке переконання, тільки таким чином можна забезпечити повноцінну інтеграцію та захист прав внутрішньо переміщених жінок в Україні.

Мобілізаційні процеси, спричинені військово-політичною ситуацією в Україні, виявили значний вплив на соціально-економічну динаміку країни, особливо на розвиток жіночої підприємницької активності, яка виступає ключовим стимулом формування економічного потенціалу. Західні регіони стали центром цього економічного піднесення, що свідчить про перспективні можливості саме жіночого підприємництва в умовах кризового контексту.

Проте, на шляху до успішного підприємницького розвитку стоять низка викликів, особливо для жінок, що пережили внутрішнє переміщення внаслідок військових дій. Покладення на них додаткових обов'язків, таких як виховання дітей та догляд за пристарілими членами родини, робить пошук роботи та здійснення професійної діяльності вкрай важким завданням.

У науковій спільноті є думка і ми підтримуємо її, що сучасна жінка-підприємець повинна володіти складовими лідерського інтелекту, а саме: емоційним інтелектом (уміння розпізнавати свої і чужі емоції та керувати ними); натхненням; мотивацією; прагненням до саморозвитку та розвитку команди; відповідальністю й ухваленням бізнес-рішень; гнучкістю та стратегічним мисленням; цікавістю; готовністю орієнтуватися на тренди і на клієнтів; цілеспрямованістю і наполегливістю; вмінням генерувати ідеї; постійним бажанням вчитися новому; готовністю до змін та викликів ринку [3, с. 50]. Однак всі ці моменти істотно ускладнюються в умовах воєнного стану, коли жінка змушена долати додаткові бар'єри, пов'язані з нестабільною економічною ситуацією, втратою ресурсів, вимушеним переселенням, обмеженим доступом до фінансування та підтримки з боку держави. Всі зазначені фактори ускладнюють професійний розвиток і підприємницьку діяльність жінки. В умовах воєнного стану ключовим фактором стає психологічна стійкість жінки, її здатність швидко адаптуватися до змін та приймати ефективні рішення в умовах невизначеності. Саме тому державна політика має включати механізми підтримки жіночого підприємництва, такі як пільгове кредитування, освітні програми з розвитку бізнесу, консультаційні ініціативи, що сприятимуть підвищенню стійкості та конкурентоспроможності жінок-підприємниць навідь у кризових умовах.

Водночас, для забезпечення повноцінного заняття жінок, що пережили внутрішнє переміщення, необхідно створити робоче середовище, що сприяє злагодженому поєднанню професійної діяльності та сімейних обов'язків. Це може включати гнучкий графік роботи, можливість виконання роботи дистанційно та створення дитячих приміщень на робочих місцях.

На окрему увагу заслуговує надання доступу до медичної допомоги та медикаментів, а також забезпечення пільгових місць у закладах освіти для дітей, що є важливими компонентами соціальної підтримки для жінок зі статусом ВПО.

Враховуючи вище зазначене законодавство, що регулює статус внутрішньо переміщених осіб, має бути переглянута з урахуванням ґендерних аспектів, з метою забезпечення захисту прав та інтересів жінок. Необхідно активно впроваджувати положення, спрямовані на захист жіночих прав, а також створювати спеціальні програми та механізми підтримки для цієї категорії населення.

Отже, забезпечення успішного залучення жінок, що пережили внутрішнє переміщення, до

соціально-економічного життя країни вимагає комплексного підходу та уваги до їхніх унікальних потреб і викликів, з якими вони зіштовхуються в умовах кризи.

Як було нами вище зазначено, в умовах воєнного стану державна політика щодо підтримки жіночої зайнятості набуває особливого значення. Насамперед, необхідно враховувати мобілізаційні процеси та їхній вплив на роль жінок у суспільстві. У цих умовах держава має взяти на себе відповідальність за забезпечення прав жінок, пов'язаних із материнством, у тому числі вагітних.

Принципи та норми, закріплені у Директиві № 92/85/ЄЕС, стосуються не лише охорони здоров'я жінок, а й їхньої соціально-економічної безпеки. Однак, національне законодавство України ще не повністю відповідає цим стандартам, що створює прогалини в захисті прав працівниць [3]. Наразі в Україні використовується термін «вагітні жінки», а не «працівниці, які проінформували роботодавця про свій стан», як це передбачено в Директиві.

На особливу увагу заслуговує думка Л.В. Єрофєєнко про необхідність вжиття заходів щодо гармонізації внутрішнього законодавства з європейськими стандартами. Ми погоджуємося з цією науковою позицією автора щодо реформування трудового законодавства, забезпечення додаткового правового захисту для жінок у період вагітності та після пологів, а також врахування особливостей соціального та психологічного стану жінок, які нещодавно народили [4, с. 226].

Умови воєнного стану також вимагають зосередження на підтримці жінок, які годують дітей. Державна політика повинна передбачати надання гнучких умов праці для цієї категорії жінок, включаючи можливість використання відпусток для годування дитини та надання спеціальних умов для комфортного годування на робочому місці.

Також одним із ключових напрямів державної політики є розробка та впровадження законодавчих ініціатив, спрямованих на підтримку жінок у сфері зайнятості. Зокрема, мова йде про програми субсидування зайнятості жінок; спрощення процедур реєстрації для внутрішньо переміщених осіб; надання додаткових соціальних гарантій матерям із малолітніми дітьми тощо.

Разом із тим, на нашу думку, ефективним інструментом у досліджуваному нами напрямку є організація курсів професійної перепідготовки для жінок, які втратили роботу. Так, державні та міжнародні ініціативи спрямовані на розвиток навичок у галузях ІТ, підприємництва та

дистанційної роботи. Зокрема, зараз в Україні реалізовані освітні проекти, що надають жінкам можливість освоїти сучасні цифрові професії, підвищити кваліфікацію або розпочати власний бізнес. Міжнародні організації фінансують онлайн-курси, тренінги та консультаційні програми, що сприяють економічній незалежності жінок, адаптації до умов цифрової економіки та розширенню можливостей працевлаштування в умовах воєнного стану.

У контексті нашого дослідження, вважаємо за необхідне, відзначити також необхідність фінансової підтримки та кредитування жінок-підприємців. Держава активно підтримує жіноче підприємництво шляхом надання ґрантів та пільгових кредитів. Створені спеціальні програми фінансової допомоги для жінок, які планують розпочати або відновити власний бізнес у безпечних регіонах України. Ілюстрацією цього, серед іншого, є Проєкт «Віднова» від чеської гуманітарної організації «Людина в біді», яка надає мікроґранти для людей з обмеженими економічними можливостями, а також для мікро- та малих підприємств, які працевлаштовують вразливих осіб. Програма включає ґранти на навчання (перекваліфікацію), започаткування підприємницької діяльності та адаптацію бізнесу для створення робочих місць для вразливих категорій населення. Або ж ґрантова програма «Підтримка бізнесу: навчання та ґранти для підприємців» від Громадської організації «Український професійний розвиток», спрямована на підтримку підприємців, які перемістили свій бізнес або започаткували нову справу у Харківській, Сумській, Полтавській чи Вінницькій областях.

Наступним напрямком державної підтримки жінок в умовах воєнного стану є створення гнучких умов праці. Цього можна досягти шляхом збільшення можливостей для віддаленої роботи та гнучкого графіка, що дозволяє жінкам поєднувати трудову діяльність із сімейними обов'язками. Важливим аспектом є підтримка роботодавців у запровадженні таких умов праці через введення податкових пільг та державних субсидій.

Ураховуючи те, що Європейський Союз (далі – ЄС) активно підтримує ініціативи для забезпечення рівності у професійному розвитку жінок. Ці ініціативи спрямовані на підвищення представництва жінок у керівних посадах та інших ключових галузях. Заходи включають підтримку жіночого підприємництва, просування жінок на керівні посади та створення сприятливих умов на ринку праці. Для України цей позитивний досвід є дуже корисним і навіть необхідним.

Водночас ЄС демонструє відданість рівноправ'ю та рівності статей на ринку праці та в сфері зайнятості. Усі ці механізми та інструменти становлять важливу частину правового регулювання праці жінок в ЄС. Рівноправ'я та захист прав на робочому місці є фундаментальним завданням ЄС для забезпечення справедливості та рівності в сфері праці. Окрім цього, ЄС прагне до усунення гендерних стереотипів та дискримінації на робочому місці через інформаційні кампанії, освіту та нагляд за дотриманням антидискримінаційних правових норм [5, с. 143]. Отже, саме ЄС виступає як лідер у справах захисту та підтримки прав жінок у сфері праці, свідченням чому є нормативні акти, зокрема, директиви, спрямовані на боротьбу з дискримінацією, забезпечення рівних можливостей та прав жінок, а також на підтримку їх у професійному зростанні [6].

На наше переконання, з метою підтримки жінок-працівниць в умовах воєнного стану, необхідно використовувати досвід країн Європейського Союзу, особливо Німеччини, щодо створення безпечних умов праці для жінок у стані вагітності та після пологів. У Німеччині діє законодавство, яке передбачає: захист від звільнення під час вагітності та упродовж певного періоду після пологів; гнучкі умови праці та можливість дистанційної роботи для жінок; державне фінансування декретних виплат та підтримки догляду за дітьми. Окрім того, в Німеччині запроваджено програми професійної адаптації для жінок, що повертаються на ринок праці після декрету.

Висновки. Таким чином, державна політика підтримки жіночої зайнятості в умовах воєнного стану повинна базуватися на комплексному підході, що включає законодавчі ініціативи, програми навчання, фінансову підтримку та створення гнучких умов праці. Важливу роль відіграє також міжнародний досвід, адаптація якого може сприяти зменшенню негативних наслідків війни для жіночої зайнятості. Водночас, державна політика підтримки жіночої зайнятості в умовах війни має бути спрямована на гармонізацію національного законодавства з європейськими стандартами.

Література

1. На виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам спрямовано з початку року понад 6,2 мільярдів гривень. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22581.html> (дата звернення: 11.11.2024).

2. Боброва Ю. Внутрішньо переміщені жінки: криза становища, пов'язана із широкомасштабною збройною агресією рф. *Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір* : збірник тез доповідей між-

народної науково-практичної конференції 15 червня 2023 р. Науково-дослідний інститут публічного права. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 33-37.

3. Краус Н.М., Краус К.М., Поченчук Г.М. Жіноче підприємництво: ризики, інструменти підтримки, механізми реалізації. *Innovation and Sustainability*. 2023. № 2. С. 46-59.

4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: соціально-трудоий вимір. Книга перша: збірник актів законодавства України та *acquis communautaire* / упорядник З.Я. Козак. Львів: Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». 2015. 1144 с. URL: <https://www.rac.org.ua/uploads/content/203/files/socialdimeuacompendium.pdf> (дата звернення: 11.11.2024.)

5. Крайник Г.С. Особливості правового регулювання праці жінок у Європейському Союзі. *Літписець*. 2024. Вип. 19. С. 142-148.

6. Скорик М.М. Гендерна дискримінація у доступі до праці й послуг: оцінка стану впровадження Україною антидискримінаційних директив Ради ЄС. Аналітичне дослідження. Київ: Бюро соціальних та політичних розробок, 2017. 78 с.

7. Єрофеєнко Л.В. Удосконалення правового регулювання праці жінок, які поєднують роботу з материнством, в контексті останніх законодавчих напрацювань. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №10. С. 224-227.

Матвєєва Л. Г.,

orcid.org/0000-0002-8402-5584

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції
України
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Мирза С. С.,

orcid.org/0000-0002-4155-7513

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування Національної поліції
України
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Лавренюк О. Ю.,

orcid.org/0009-0009-5774-379X

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ*